

5. Приходько А. Ф. Формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / А. Ф. Приходько. – Київ, 2013. – 192 с.

6. Тюптя О. В. Формування психологічної готовності до соціологічної професійної діяльності (на прикладі професії "соціальний педагог") : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01. "Загальна психологія, історія психології" / О. В. Тюптя. – К., 1999. – 21 с.

О. В. Наконечная

ПОНЯТИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ АРТ-ТЕРАПИИ В РАБОТЕ С ПОДРОСТКАМИ

В статье автор раскрывает основные подходы к определению понятия "готовность", а также представлено рабочее определение "готовность будущих социальных педагогов к использованию арт-терапии в работе с подростками".

Ключевые слова: готовность, готовность к педагогической деятельности, психологическая готовность, арт-терапия, подростки.

O. V. Nakonechna

CONCEPT OF FUTURE SOCIAL WORKERS READINESS FOR ART THERAPY IN THE WORK WITH ADOLESCENTS

In this article the author examines the main approaches to the definition of "readiness", and provides a working definition of "future social workers' readiness for the use of art therapy in work with teenagers."

Key words: willingness, readiness for pedagogical work, psychological readiness, art therapy, teenagers.

УДК 378.1

Т. М. Багаліка

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Розглянуто специфіку сутності категорій "проблемне навчання", "системно-діяльнісний підхід", "компетенція", "компетентність", "кваліфікація". Наголошується про доцільність запровадження такої інноваційної дидактичної системи на практиці як проблемне навчання з метою формування та розвитку розумових та індивідуальних властивостей, когнітивного інтересу, системного, антиципаційного й критичного мислення, компетенцій, необхідних для навчання та освіти особистості впродовж усього життя.

Ключові слова: проблемне навчання, системно-діяльнісний підхід, компетенція, кваліфікація, компетентність, система безперервної освіти.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Соціальний та науково-технічний прогрес, зміна організації й технології виробництва, сучасний розвиток засобів масової комунікації, глобальний інформаційний потік – все це призводить до

необхідності вдосконалювати як знання, так і діяльність у галузі освіти людей, що займаються наукою та виробництвом, вимагає аби освіта та навчальні заклади формували компетентного спеціаліста з властивостями творчої особистості, що прагне до когнітивних знань у житті суспільства, здатного системно, інноваційно та критично мислити, бачити та швидко реагувати на проблемні ситуації шляхом їхнього вирішення, аналізувати та систематизувати інформацію. У зв'язку з цим, виникає протиріччя між потребою вибору певних інноваційних методів, підходів, технологій навчання та забезпеченням формування в сучасного фахівця як загальних, так і професійно-кваліфікаційних компетенцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. В 60-70-ті роки минулого століття педагоги та психологи (П. Хальверсон, Дж Дьюї, Дж Бруннер – США; В Оконь, Ч Кулисевиц – Польща; М М Скаткін, І Я Лернер, М І Махмутов, О. М. Матюшкін, Ю. М. Кулюткін – колишній Радянський Союз, В. В. Ягупов, З. Н. Курлянд, М. М. Фіцула – Україна) почали розробляти нове направлення в методиці навчання – проблемне, що здатне формувати та розвивати професійно-кваліфікаційні якості майбутніх спеціалістів з притаманними їм творчими властивостями та підходами до вирішення як типових, так і атипових задач. Концепція системно-діяльнісного підходу, що покладена в основу проблемного навчання, базується на теоретичних положеннях таких провідних учених, як Л. С. Виготського, О. М. Леонтьєва, Д. Б. Ельконіна, П. Я. Гальперіна. Зміщення акценту в системі освіти на формування компетентного спеціаліста, що здатен змінювати сфери та способи діяльності в умовах глобалізації світової економіки, спонукало низку науковців до ґрунтовного аналізу щодо теоретичного визначення та таксономії категорій "компетенція", "компетентність". Так, приміром Л. М Болотов, В С Ледньов у своїх наукових доробках ототожнюють ці поняття; Н Хомський, Р Уайт, Дж Равен – диференціюють ці категорії.

Проте проблема формування професійно-кваліфікаційних компетенцій засобом інноваційних методів навчання в системі безперервної освіти залишається малодослідженою.

Професійна освіта повинна бути зорієнтована на безперервну систему освіти (life-long education), в контексті проблематики якої обумовлена актуалізація ідеї неперервного розвитку особистості, процесу її постійного навчання, самонавчання, саморозвитку з метою успішної адаптації до постійних соціальних, економічних і технологічних змін. Забезпечення розвитку властивостей творчої діяльності особистості у відповідності до даних вимог частково покладено на імплементацію системи проблемного навчання в освітньому процесі, оскільки стандартизований підхід до навчання навряд чи можна вважати ефективним для вирішення завдань, що висуваються сьогодні [8]. Разом із тим потребує дослідження проблема співвідношення такого інноваційного методу навчання як проблемне та системно-діяльнісного підходу для підготовки компетентного спеціаліста, розвитку його творчих властивостей діяльності в системі безперервної освіти

Формулювання мети. Мета статті – розкрити специфіку сутності категорій "проблемне навчання", "системно-діяльнісний підхід", "компетенція", "компетентність", "кваліфікація"; визначити особливості нових підходів у навчанні на основі розвитку системи ключових та професійно-кваліфікаційних компетенцій для ефективного

формування компетентного спеціаліста з властивостями творчої особистості в контексті функціонування системи безперервної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах розвитку суспільства змінюються вимоги до змісту професійної діяльності, а отже, відповідно, і до освітньої системи підготовки майбутнього спеціаліста. Домінуючий традиційний (пояснювально-ілюстративний) тип навчання при якому викладач виконує роль транслятора готових знань, а діяльність студентів має частково-пошуковий та переважно репродуктивний характер, не відповідає вимогам системно-діяльнісного підходу, на якому базується проблемне навчання при формуванні компетентної особистості з професійними якостями, творчими здібностями та системним, інноваційним, критичним мисленням. "Проблемним" навчання називається не тому, що навчальний матеріал засвоюється лише через самостійне вирішення проблем і "відкриття" нових понять. Тут має місце і пояснення викладача, і репродуктивна діяльність студентів, і постановка задач, і виконання вправ. Але організація навчального процесу базується на принципі проблемності, а систематичне вирішення навчальних проблем – характерна ознака цього типу навчання. Оскільки вся система методів при цьому направлена на загальний розвиток студента, його індивідуальних здібностей, то проблемне навчання являє собою розвиваюче навчання [6].

Сутність проблемного навчання (problem-based learning) полягає в тому, що – це новий тип навчального процесу, інноваційна стратегія навчання, нова дидактична система, мета якої є засвоєння не тільки результатів наукового пізнання [2], але й самого процесу отримання цих результатів; формування та розвиток інтелектуальної, мотиваційної, емоційної сфер студента; розвиток розумових та індивідуальних властивостей; формування метакогнітивного інтересу; усвідомлення й розвиток компетенцій, необхідних для навчання та освіти впродовж усього життя. Основними категоріями проблемного навчання є проблема, проблемне завдання, проблемна ситуація.

Таким чином, проблемне навчання, на відміну від традиційного, являє собою складний різновид системи опанування нових знань і способів дій, формування творчих здібностей, взаємодії між студентом і викладачем, при якій важливу роль відіграє управління студентами своєю діяльністю.

На сьогодні безперервна освіта розглядається як освіта впродовж усього життя індивідуума в міру виникнення освітньої потреби, та як комплекс державних і приватних освітніх закладів інституціональної (формальна та неформальна освіта) й неінституціональної (позасистемна освіта) форм навчання, що забезпечують організаційну та змістову єдність, наступність і взаємозв'язок усіх ланок початкової, середньої, вищої професійної освіти, перепідготовку й підвищення кваліфікації з урахуванням потреб особистості та суспільства. Наразі в країнах з розвинутою ринковою економікою (Фінляндія, Норвегія, Франція, Швеція, Німеччина, Великобританія, США, Японія) концепція безперервної освіти проголошена в законодавстві офіційною концепцією, на основі якої і запроваджуються певні кроки. Створення та розвиток системи безперервної освіти в Україні – це, з одного боку, загальна перебудова системи освіти, необхідність створення високоякісних систем навчання, організаційно-педагогічних умов, технологій

для формування та функціонування гнучких освітніх траєкторій, а з іншого – формування компетентного фахівця, якому притаманне антиципаційне, системне, критичне мислення, вміння самостійно опанувати знання, вміння пошуку та інтерпретації інформації й перетворення її в нові знання. У зв'язку з цим все більшого значення набуває доцільність запровадження в практику системно-діяльнісного підходу в навчальному процесі.

Системний підхід – це підхід, при якому будь-яка система розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, вміння багатоаспектного бачення задачі, вміння аналізувати варіанти рішень, виокремлювати частини цілого. Діяльнісний підхід дозволяє зреалізувати принцип системності на практиці. Основна ідея системно-діяльнісного підходу полягає в компетентній здатності й готовності індивіда до виконання ефективної та продуктивної діяльності в різних соціально-значущих ситуаціях, а головною компетенцією при цьому виступає вміння залучатися до постійного самонавчання, самоосвіти впродовж усього життя.

Авторитетний енциклопедичний словник англійської мови Уебстера ототожнює етимологію термінів "компетентність" (1585 р.) та "компетенція" (1585 р., вживається у мн.), розглядаючи їх, як: 1) якість бути *компетентним*; володіння необхідними навиками, знаннями, кваліфікацією та здібностями; 2) достатність; 3) правова компетенція або кваліфікація, що базується на задоволенні певних мінімальних вікових, інтелектуальних, громадянських вимог тощо. У мовознавчій галузі компетентність не тлумачиться як синонім до терміна компетенція та означає неявні уможлядні, абстрактні знання мови, якими володіє мовець, що дає йому змогу продукувати і розуміти мову [10, с. 417].

У сфері зайнятості термін "компетенція" поступово замінює поняття "кваліфікація". На відміну від класичної парадигми навчання, при якій інформаційно-рецептивний підхід розглядає кваліфікацію як ступінь професійної підготовки працівника до виконання конкретного виду роботи, системно-діяльнісний підхід, що застосовується при проблемному навчанні, розглядає кваліфікацію як рівень знань, умінь, навиків і компетенцій, що характеризують міру підготовленості до виконання певного виду професійної діяльності. Під компетенцією слід розуміти підтверджену здатність використання особистістю знань та досвіду на практиці, вміння вирішувати атипові задачі, багатоваріантні проблеми в знайомих і нових ситуаціях, володіти системою метапредметності [3, с. 253].

На думку дослідниці Ю. О. Читаєвої, компетенція – це комплексна здатність індивідуума досягати досить певного результату: здатність розуміти свої потреби, усвідомлювати та ставити мету як бажаний результат; володіти знаннями як засобом перетворення ситуації; вміти практично діяти задля досягнення результату, відстежуючи та коректуючи свої дії. Компетенції іноді називають факторами, параметрами, критеріями, індикаторами або характеристиками. За визначенням дослідниці, компетенції – це не знання, навички, вміння, а засвоєні стратегії набуття знань, опанування діяльністю, засвоєні стратегії саморегуляції індивіда в діяльності засвоєння [3, с. 199].

До суттєвих ознак компетентності можна віднести міру опанування компетенціями та їхню реалізацію в певному виді діяльності; суб'єктивний характер (залежність

опанування компетенціями і їхньої реалізації в певному виді діяльності від природних даних кожної особистості); причинно-наслідкові зв'язки між компонентами компетентності. Для компетенції як системного явища характерні структурні зв'язки (тобто відносно усталені зв'язки, що характеризують взаємодію елементів системи як єдиного цілого на даному етапі її розвитку). Для компетентності, значною мірою характерні причинно-наслідкові зв'язки (коли один з об'єктів є ведучим) [1, с. 5].

Дослідник Ч. Вудраф (Woodruffe) пропонує чітку диференціацію, характеризуючи компетентність як аспекти праці, які особистість здатна виконати, а компетенцію як поведінкову характеристику, що сприяє компетентному виконанню [7].

Науковець Ф. Вайнерт (Weinert) запропонував дев'ять кластерів для визначення та інтерпретації компетентності: 1) загальні когнітивні здібності; 2) спеціалізовані когнітивні здібності; 3) модель робітничих компетенцій; 4) модифікована модель робітничих компетенцій; 5) об'єктивна та суб'єктивна я – концепція; 6) мотивація; 7) компетенція дії; 8) ключові компетенції; 9) метакомпетенції [11].

Наведена таксономія дає підставити розглядати компетентність певною мірою як сукупність компетенцій. Таку позицію поділяє і британський психолог Дж. Равен [5].

Ю. Г. Татур компетентність визначає як інтегральну властивість особистості, що характеризує її прагнення і готовність реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості тощо) для успішної діяльності в певній галузі [4].

На думку дослідника Т. Хоффмана, поняття "компетентність" можна представити як видимі та фіксуючі результати діяльності; як певні стандарти виконання тих чи інших видів робіт; як особисті якості, що визначають ефективність тієї чи іншої діяльності [8].

Отже, терміни "компетенція", "компетентність" доволі поширені в ужитку та часто функціонують як синоніми. Оскільки досить чіткого розмежування цих категорій в педагогічній науці різних країн наразі не існує, можна зробити припущення, що ці поняття є взаємодоповнюючими, взаємообумовлюючими та мають інтегрований характер.

Так як система безперервної освіти включає інституціональні та неінституціональні форми навчання, формування таких ключових та професійно-кваліфікаційних компетенцій, як інформаційно-технічні компетенції (навики діяльності по відношенню до інформації, володіння сучасними засобами інформації та інформаційними технологіями, пошук, аналіз і обробка інформації, її перетворення та синтез); когнітивні компетенції (самостійна пізнавальна діяльність, опанування креативними навиками та уміннями створювати й синтезувати нові знання, вирішувати проблеми, діяти в атипових ситуаціях); міжособистісні компетенції (взаємодія та співпраця з іншими, навики роботи в колективі, комунікативні уміння, включаючи знання іноземних мов); професійно-трудові компетенції (показник готовності до здійснення конкретної професійної діяльності на певному рівні виконання за певних здібностей); мобільні, наскрізні компетенції (індивідуальна гнучкість та адаптивність до нових технологій); компетенції особистісного самовдосконалення (опанування способами фізичного, духовного та інтелектуального саморозвитку, саморегуляції) – відбувається не лише в навчальних закладах, але й під впливом оточуючого середовища.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку. Таким чином, згідно з викладеними теоретичними позиціями категоріальний зміст безперервної освіти доповнюється суттєвим принципом формування компетентного спеціаліста, основною компетенцією якого є вміння самоактуалізуватися та самонавчатися впродовж усього життя. На основі аналізу наукової літератури в своєму дослідженні ми дійшли висновку, що компетенція – це взаємопов'язана і взаємообумовлена позитивна сукупність знань, умінь і навиків, ціннісних орієнтирів, переконань, поведінкових індикаторів, що забезпечують виконання конкретної задачі та впливають на ефективність трудової діяльності, а компетентність – багатопланова характеристика особистості, що визначає функціональний конструкт через поведінкові компоненти. Всупереч тому, що в педагогічній літературі відсутнє уніфіковане бачення та тлумачення термінів компетенція та компетентність, симбіозом існування цих категорій у виробничій та освітянській сфері є показник компетентної здатності та готовності індивіда до виконання ефективної й продуктивної діяльності в різних соціально-значущих ситуаціях.

Нові підходи в навчанні на основі розвитку системи ключових та професійно-кваліфікаційних компетенцій передбачають: 1) переосмислення ролі викладача як фасилітатора навчання, а не як джерела передачі готових знань; 2) використання такої інноваційної методики навчання, як проблемне, на основі системно-діяльнісного підходу, що слугує підвищенню ефективності системи професійної освіти для формування компетентного спеціаліста з властивостями творчої особистості в межах системи безперервного навчання; 3) аплікація проблемного навчання не повинна бути абсолютизованою формою навчання, а поєднуватися з традиційним навчанням, максимально сприяючи розвитку творчих здібностей діяльності особистості, її самостійності, активності.

Перспектива подальших наукових досліджень передбачає розроблення та укладання навчальних матеріалів, навчальних програм з використанням структурно-систематизованих методів проблемного навчання в системі безперервної професійної освіти.

Література

1. Актуальные аспекты многоуровневой подготовки в ВУЗе (книга 2) : монография / Н. В. Былова [и др.] – Георгиевск : Георгиевский технологический институт (филиал) ГОУ ВПО "Северо-Кавказский государственный технический университет", 2010. – 192 с. – ISBN 978-5-903132-26-3
2. Махмутов М. И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории / Мирза Исмаилович Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – 368 с.
3. Образование через всю жизнь : Непрерывное образование в интересах устойчивого развития : материалы 11-й междунар. конф. : в 2 ч. / сост. Н. А. Лобанов. – Вып. 11. – СПб. : ЛГУ им. А. С. Пушкина, 2013. – Ч. 1. – 324 с.
4. Пиралова О. Ф. Современное обучение инженеров профессиональным дисциплинам в условиях многоуровневой подготовки : монография [Текст] / О. Ф. Пиралова. – М. : Издательство "Академия Естествознания", 2009. – 87 с.
5. Равен, Дж. Компетентность в современном обществе : выявление, развитие и реализация [Текст] / Дж. Равен. – М., "Когито-Центр", 2002. – 280 с.

6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учебное пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
7. Charles Woodruffe. Development and assessment centres. Identifying and assessing competence. CIPD Publishing, 2000. – 294 p.
8. Thomas Hoffmann. The Concept of competencies in the context of Education for Sustainable Development, 2013. – 21 p.
9. Ravitch D. The Death and Life of the Great American School System : How Testing and Choice are Undermining Education. New York, NY : Basic Books, 2010.
10. Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language. – Gramercy Books, New York, 1996. – 2230 p.
11. Weinert, F. E. Concept of competence : A conceptual clarification. In D. S. Rychen, and L. H. Salganik, Defining and selecting key competences (pp. 45-65). Seattle, WA: Hogrefe and Huber, 2001.

Татьяна Багалика

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КВАЛИФИКАЦИОННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Рассмотрено специфику сущности категорий "проблемное обучение", "системно-деятельностный подход", "компетенция", "компетентность", "квалификация". Акцентируется внимание на необходимости внедрения такой инновационной дидактической системы на практике как проблемное обучение с целью формирования и развития интеллектуальных и индивидуальных способностей, когнитивного интереса, системного, антиципационного и критического мышления, компетенций, необходимых для обучения и образования личности в рамках системы непрерывного образования.

Ключевые слова: проблемное обучение, системно-деятельностный подход, компетенция, квалификация, компетентность, система непрерывного образования.

Bagalika Tetiana

INNOVATIVE METHODS FOR FORMING THE PROFESSIONAL AND QUALIFYING COMPETENCIES IN THE SYSTEM OF LIFELONG EDUCATION

The article considers the concept of such categories as "problem-based learning", "system activity approach", "competency", "competence", "qualification". The necessity of suitability of practical application of such innovative didactic system as problem-based learning with the purpose of forming and developing intellectual and individual abilities, cognitive interest, system thinking, anticipatory and critical thinking, competencies that are extremely important for learning and education of an individual within the system of lifelong education is analyzed.

Key words: problem-based learning, system activity approach, competency, qualification, competence, system of lifelong education.